
„UNIUNEA ATEILOR MILITANȚI” (1925-1947) ÎN LUPȚĂ CU RELIGIA

Nicolae Fuștei

Până în 1917, în exprimarea atitudinii lor față de religie bolșevicii rămâneau fideli urmași ai lui Marx. Clasicii marxismului vorbesc despre rădăcinile gnoseologice, dar și cele de clasă ale religiei. Componenta de clasă a naturii religiei era considerată mai puternică, ceea ce se vede din cuvintele lui K. Marx: „Religia este oftatul ființei oropsite, inima lumii fără de inimă, la fel cum este și sufletul rânduielilor fără de suflet. Religia este opiu pentru popor... Astfel, critica religiei este critica acelei văi a plângerii, nimbul sfânt al căreia este religia” (О религии 1981, 8-9). Pentru marxistul ortodox este nerațională luptă cu religia ca atare, fără a fi luate în considerație rădăcinile sociale ale acesteia. „Superstițiile religioase” pot fi depășite, conform marxismului, doar distrugând societatea nedreaptă și după o restructurare cardinală a lumii înconjurătoare. Din aceste considerente tema luptei cu religia ocupa un spațiu relativ mic atât în lucrările lui Lenin, cât și în documentele partidului bolșevic. În istoriografia sovietică lucrul acesta era explicat prin nedorința bolșevicilor să înrăutățească o dată în plus relațiile cu credincioșii (Васильева 1998, 68). Însă dacă am presupune că bolșevicii aveau o astfel de strategie inteligentă am exagera, atitudinea lor față de religie este doar o manifestare a ideologiei marxismului ortodox.

Am putea înțelege încrederea bolșevicilor că vor zdruncina influența Bisericii asupra maselor largi de cetățeni doar prin separarea Biserici de stat. Cercetătorul rus D.V. Pospelovski nu fără de motiv consideră că „Lenin la prima etapă era încrezut cu desăvârșire că va sfârși cu Biserica dintr-o singură lovitură” (Поспеловский 1995, 49). Însă nu a fost să fie așa, astfel că s-a mizat de acum pe propaganda antireligioasă.

Putem distinge în această situație două direcții în dezvoltarea luptei ideologice cu religia. Se putea merge pe calea demascării „esenței reacționare de clasă” a religiei, contând în acest caz pe conștiința politică a obiectului propagandei – masele largi. Calea alternativă presupunea și o critică de fond

a învățaturii religioase. Aceste direcții de propagandă antireligioasă care concureau între ele au fost numite convențional; prima direcția marxistă și cea de a doua iluministă.

Cu toată integritatea externă a primei, ea nu se bucura de o susținere necondiționată din partea propagandiștilor-practici, dintr-un simplu motiv – masele populare nu puteau fi atrase de învinuirile abstracte și scolastice la adresa Bisericii din partea marxismului. Lucrul acesta a fost înțeles chiar și de V.I. Lenin. În lucrarea sa „О значении воинствующего материализма”, care devenise un fel de testament pentru mișcarea ateistă sovietică, el spunea: „Ar fi cea mai mare greșeală, să credem că milioanele de oameni pot scăpa din acest întuneric doar pe calea iluminării marxiste. Masele acestea necesită materialele cele mai diverse de propagandă ateistă, să fie familiarizate cu diferite fapte din cele mai diverse sfere ale vieții... Îndrăzneată, plină de viață, cu talent, ingenios atacând „preoțimea dominantă, publicistica ateștilor din secolul al XVIII-lea, se arată mai adecvată, pentru a trezi masele din somnul religiei, decât parafrazele plictisitoare și seci ale marxismului...” (О религии 1981, 47-48).

Este firesc, că manifestarea în practică mai mult decât la „marxiști” a conținutului „iluminist” al propagandei satisfăcea mai bine doleanțele maselor largi, ceea ce obiectiv întărea pozițiile „ilumiștilor” în mișcarea ateistă. Aceștia aveau posibilitatea să folosească pe larg și resursele administrative, deoarece îl aveau în frunte pe E.M. Iaroslavski, președintele Comisiei Antireligioase a CC. Edițiile antireligioase în tirajele cele mai mari, ziarul și revista „Безбожник”, în general se aflau pe poziții „iluministe”. O bună perioadă de timp aripa „marxiștilor”, în frunte cu M.M. Kostelovski, grupați în jurul revistei „Безбожник у станка” și comitetul orașenesc Moscova de partid, erau nevoiți să riposteze atacurilor ideologice din partea oponenților.

Deși „curentul iluminist” a fost în stare să-și mențină pozițiile în conducerea mișcării ateiste din URSS, el nu a putut să-i neutralizeze pe oponenți și să creeze un model de propagandă antireligioasă adecvată timpului. În scrisoarea circulară adresată organizațiilor primare a SVB, consacrată celei de a XVII-a conferințe de partid, din 30 ianuarie - 4 februarie 1932 se stipulează: „Lupta pentru schimbarea radicală a mentalității milioanele de oameni nu se va finisa nici la sfârșitul celui de a doilea cincinal [ateist], obișnuința milioanele este o forță grozavă – încă își va da de știre și atunci când va fi construită societatea socialistă. Înseamnă că nu puteam în esență să orientăm organizațiile din teritoriu, în particular, spre lichidarea [religiei] pe parcursul celui de al doilea cincinal” (Булавин 2008, 91).

Despre inevitabilitatea unui drum lung pentru lichidarea totală a religiei vorbeau și conducătorii mai realiști din mișcarea ateistă. Același E.M. Iaroslavski sublinia: „Cine crede că pe parcursul a cinci ani vom termina cu religia, că nu vor mai fi oameni religioși, că nu vom mai fi nevoiți să ducem o propagandă antireligioasă – acela greșește în modul cel mai profund” (Булавин 2008, 91). În mediul conducătorilor de partid, mulți erau de acord cu aceasta, spre exemplu A.V. Lunaciarski și M.I. Kalinin (Алексеев 1992, 89-90). Ultimul considera o ineptie să se aștepte de la credincioși să se lepede de credință și Biserică după o primă cunoștință cu propaganda ateistă (Булавин 2008, 91).

Pentru această grupare comună este părerea că dominarea „superstițiilor religioase” în rândurile unei bune părți a populației este un dat obiectiv. În problema metodelor de depășire se pune accentul asupra muncii sistematice și meticuloase pentru convingere și reeducare, care, posibil, se va întinde pe multe decenii. Pasiunea pentru metode administrative de înăbușire a activității organizațiilor religioase era apreciată mereu negativ. Același E.M. Iaroslavski în 1939 a expus desul de clar părerea „ilumiștilor” și a adeptilor acestora din conducerea de partid spunând: „În ceea ce privește metodele administrative de luptă cu religia, apoi, în afară de prejudicii, nu mai pot aduce nimic” (Булавин 2008, 91).

Una dintre direcțiile de luptă „meticuloasă” a statului sovietic în munca sistematică pentru convingerea și reeducarea poporului era cea ideologică, care se realiza printr-un șir de organizații obștești sau de partid.

Dintre organizațiile obștești în această luptă un loc important l-a avut organizația „Союз воинствующих безбожников” (СВБ) (1925-1947) (Uniunea militanților celor fără de Dumnezeu)¹. „Osătura” organizației fiind alcătuită dintr-un grup mic de activiști, care erau gata să promoveze activități antireligioase creativ, fără a cruța puterile sau timpul, completând golurile în educație sistematică prin autoinstruire în sistemul Uniunii. Cea mai mare parte dintre funcționarii organizației doar imitau o activitate furtunoasă percepând lucrul în organizație ca o însărcinare suplimentară împovărătoare. Problema cadrelor era amplificată de presiunile frecvente, fluxul cadrelor lipseau organele SVB de capacitatea de lucru. Lipsa acută de cadre calificate obliga „Uniunea militanților celor fără de Dumnezeu” să angajeze în activitatea antireligioasă foști preoți (M. Gorev, I. Brihnichev ș.a.) și reprezentanți ai elitei științifice (N.M. Matorina, B.M. Zavadovski ș.a.) (Покровская 2007, 29).

O luptă sistematică politico-ideologică s-a inițiat după cel de al X-lea congres al PC(b) din Rusia (martie 1921). Congresul a specificat că una din direcțiile principale ale Glavpolitprosvet-ului² va fi administrarea, asistarea în propaganda antireligioasă și agitația în rândurile maselor largi ale muncitorimii (КПСС 1953, 459).

Referiri la necesitatea propagandei antireligioase găsim și în hotărârile Plenarei CC al PC(b) R din august 1921, în rezoluțiile congreselor XII și XIII al PC(b)R.

Acordând o mare atenție propagandei antireligioase, CC al PC(b) din Rusia la sfârșitul anului 1921 organizează o comisie specială în frunte cu Em. Iaroslavski. Comisia urma să dirijeze politica bisericească a statului la nivel central și local, precum și să elaboreze directive pentru propaganda

¹ Vom folosi în continuare pentru «безбожник» sintagma „cei fără de Dumnezeu”, care ni se pare mai adecvată spiritului organizației, decât „ateist”. În limba rusă noțiunea „безбожник” sau în română „cel fără de Dumnezeu” arată că cel vizat este lipsit de orice bariere morale, cu alte cuvinte, de la un astfel de om poți să te aștepti la orice. Credem că și fondatorii organizației aveau în vedere că nu au bariere și nici limite în metodele de luptă cu religia, dacă ar fi altfel puteau să-și numească organizația „союз воинствующих атеистов” și nu „союз воинствующих безбожников”.

² Главполитпросвет + Главное управление политического просвещения Наркомпроса РСФСР. Direcția principală pentru învățământul politic de pe lângă Comisariatului Învățământului din RSFSR, centru de coordonare a muncii de educație politică (1920-1930). Înfiițată prin decretul Consiliului Comisarilor Poporului din 12 noiembrie 1920 în baza secției de învățământ extrașcolar al Comisariatului Învățământului.

antireligioasă în mijloacele de informare în masă (КПСС 1953, 459).

În dezvoltarea mișcării antireligioase un rol important i-a revenit ziarului „Безбожник”.³ Se organizează lecturi colective ale ziarului. La fabrici și uzine erau organizate cercuri de susținători ai ziarului. Odată cu extinderea propagandei antireligioase în țară și cu creșterea numărului adepților ateismului la începutul anilor 20 apar organizații benevole ale ateilor. În august 1921 în or. Voronej a fost întemeiată prima în țară organizație a ateilor „Societatea pentru propagandă și agitație antireligioasă” (Общество антирелигиозной пропаганды и агитации) (Коновалов 1967, 66). În toamna anului 1923 în jurul revistei „Безбожник у станка”⁴, editată de către comitetul orașenesc de partid din Moscova, este înființată „Uniunea celor fără de Dumnezeu” (Союз безбожников). În vara anului 1924 în or. Severodvinsk este fondată Asociația „Безбожник” cu 350 de membri. Toate aceste uniuni, asociații, cercuri activau independent unul față de altul, ceea ce deseori ducea la divergențe, chiar și conflicte. Astfel că pe agenda zilei apare problema unirii tuturor organizațiilor preocupate de propaganda antireligioasă. Pentru prima oară o astfel de idee este stipulată în paginile ziarului «Безбожник» în luna octombrie 1923. Ideea a fost acceptată, astfel că pe data de 21 august 1924 la sediul redacției de pe strada Tverskaia nr. 35 din Moscova a fost convocată adunarea constituantă, la care au participat corespondenții ziarului și cei mai activi ateii, în total 48 de persoane, rezidenți ai or. Moscova, din Tataria, Bașchiria, or. Volsk, Kimra ș.a. La această adunare s-a hotărât formarea „Societății prietenilor ziarului «Безбожник» (Общество друзей газеты «Безбожник» - ОДГБ)”; care a pus începutul „Uniunii celor fără de Dumnezeu” (Союз безбожников). Tot atunci a fost adoptat Statutul organizației, a fost ales Consiliul Central provizoriu și Biroul executiv în frunte cu Em. Iaroslavski (Безбожник 1924, 3). Însă organizarea „ОДГБ” nu a rezolvat problema unirii „celor fără de Dumnezeu” din întreaga țară într-o organizație unitară. Problema a fost rezolvată abia la 19-26 aprilie 1925, când la Moscova a fost convocat primul congres al corespondenților ziarului „Безбожник” și membrilor „ОДГБ”. Congresul a

adoptat Statutul, a ales Consiliul Central al – 40 de persoane, în care au fost incluși pe lângă „ateii-practicanți” și un număr mare de activiști de partid și de stat (I.I. Skvorțov-Stepanov, Em. Iaroslavski, P.A. Krasikov), savanți ca B.M. Zavadski, Vl. Sarabianov ș.a. Plenara Consiliului Central a ales Biroul Executiv în componența a 10 persoane în frunte cu E. Iaroslavski (Коновалов 1967, 66-67). La acest congres a participat și un reprezentant din RASSM și anume medicul T. Eremenko din Grigoriopol⁵.

Vorbind despre țelurile principale ale organizației, Em. Iaroslavski spunea: „Ne-am adunat aici, ca sub conducerea partidului, să ajutăm partidul și comsomolul, tuturor muncitorilor și țăranilor, care vor să lupte cu religia, să-i ajutăm să ducă o luptă mai eficientă și mai corectă decât până în prezent” (Ярославский 1935, 193).

În conformitate cu principiile organizatorice și ideologice elaborate de congres, la începutul lunii iunie 1925 a început unirea organizațiilor locale ale „celor fără de Dumnezeu”, după care la 5 iunie 1925 Biroul Executiv adoptă hotărârea prin care toate organizațiile preocupate de propaganda antireligioasă se unesc și formează „Uniunea celor fără de Dumnezeu din URSS” (Союз безбожников СССР) și propune tuturor organizațiilor antireligioase să accepte această titulatură (Коновалов 2009, 287). Obținând finanțare de la stat, Uniunea se transformă treptat în centru al activității antireligioase al URSS.

Scrisoarea Consiliului Centrala al Uniunii celor fără de Dumnezeu din URSS nr. 12 din 31, decembrie 1928 propune convocarea unei consfătuiri în luna februarie 1929 pentru a o preface într-o organizație de masă⁶. În scurt timp este convocat cel de-al doilea congres al organizației, care are loc în perioada 11-15 iunie 1929 tot la Moscova. La congres, într-o atmosferă marcată de o intoleranță dură față de religie, în ședința de deschidere, din 10 iunie 1929, A.M. Gorki spunea: „Religia nu are loc în marele proces al activității culturale, care se dezvoltă cu o viteză nemaipomenită în țara noastră” (Горький 1953, 36).

Analiza hotărârilor adoptate la congres, arată că Em. Iaroslavski și conducerea Uniunii militanților celor fără de Dumnezeu, sub presiunea „liniei generale” abandonează propriile concepții moderate despre formele și metodele de luptă cu

³ Ziarul apărea la Moscova în fiecare zi în perioada decembrie 1922 - iulie 1941; cu întrerupere din ianuarie 1935 până în martie 1938.

⁴ Apare din ianuarie 1923 cu denumirea „Безбожник”, iar începând cu nr. 3 „Безбожник у станка”. În 1932 este comasat cu revista „Безбожник”.

⁵ Arhiva Organizațiilor social-politice din Republica Moldova (în continuare AOSPRM), F. 49, inv. 1, d. 719, f. 19.

⁶ AOSPRM, F. 49, inv. 1, d. 1315, f. 25.

religia, acceptând, după cum cerea I.V. Stalin, calea saltului accelerat, care presupunea intensificarea presiunii asupra Bisericii și a credincioșilor. Schimbarea cursului conducerii Uniunii militanților celor fără de Dumnezeu avea loc pe fundalul unei isterii antireligioase, care acoperise țara: în 1929 asistăm la închiderea în masă a bisericilor și prefacerea acestora în officii, depozite, ateliere, magazine și chiar ferme de porci ș.a.

La congres s-a luat decizia de a schimba denumirea organizației din „Uniunea celor fără de Dumnezeu din URSS” (Союз безбожников СССР) în „Uniunea militanților celor fără de Dumnezeu din URSS” (Союз воинствующих безбожников СССР), fapt prin care se recunoștea că în activitatea practică organizația va promova lupta cu ideologia religioasă sub orice formă s-ar manifesta aceasta. La acest congres din partea RASSM a participat același medic din Grigoriopol, Eremenko⁷. În ajunul celui de-al II-lea congres al organizației, rândurile acesteia număra 700000 de membri (Антирелигиозник 1931, 40). După congres numărul membrilor organizației crește rapid, atingând cifra de 5500000 de membri (Коновалов 1967, 68).

Scopul principal al Uniunea militanților celor fără de Dumnezeu era agitația și propaganda; ideile principale ale căreia se observă cel mai bine în broșura lui Em. Iaroslavski „Коммунизм и религия”, unde ideea despre raiul în lumea cealaltă este contrapusă ideii comuniste de construire a „raului pe pământ”, parțial rezolvând această problemă. Em. Iaroslavski vede problema principală în opoziția dușmanilor interni și externi, adresând unele pretenții religiei și Bisericii, ajungând la concluzia despre incompatibilitatea dintre comunism și religie, contrapunând morala religioasă celei comuniste. Vorbind despre agitația și propaganda antireligioasă ca parte a luptei pentru socialism, Em. Iaroslavski propune să se facă deosebire dintre „rătăciți”, „aproșiți de clasă” credincioși (muncitori și țărani), și „dușmani de clasă”, clericii – dușmani ai comunismului.

Toate activitățile din cadrul organizației erau ghidate de partid. Astfel Biroul Organizatoric al CC al PC(b) din Rusia la 15 decembrie 1924 a discutat raportul Comisiei antireligioase despre rezultatele adunării constituante a corespondenților ziarului „Безбожник” adoptând și o hotărâre prin care susține instituirea Asociației antireligioase

„Prietenii ziarului Bezbojnik” (Друзей газеты Безбожник) (Коновалов 2009, 289).

Examinând rezultatele primului congres al „Prietenii ziarului Bezbojnik”, secretariatul CC al PC(b) din Rusia, la 21 mai 1925 aprobă statutul organizației recomandând comitetelor de partid să includă în rețeaua organizatorică a acesteia toate asociațiile, uniunile, cercurile preocupate cu propaganda antireligioasă. În aceeași hotărâre se menționa necesitatea de a exclude orice manifestări restrictive față de organizația „Prietenii ziarului Bezbojnik”, care mai aveau loc în Ucraina. Se cerea ca în trei luni să fie organizate alegeri în consiliile locale ale organizației (Коновалов 2009, 289). În Ucraina, inclusiv în RASSM, membrii organizației nu prea erau susținuți din partea organelor locale. Astfel, același T. Eremenko, întors de la primul Congres al organizației s-a adresat organizațiilor sovietice locale din Grigoriopol cu propunerea să desfășoare activități antireligioase, la care i s-a propus să se ocupe cu lucrul său, adică să lecuiască copii⁸. Nici sovietele sătești nu participau la activitățile organizate de către membrii „Uniunii celor fără de Dumnezeu”⁹.

În documentele organizației (statut, diferite instrucțiuni ș.a.) se vorbește despre necesitatea luptei active împotriva religiei sub toate formele posibile. În acest scop se recomanda organizarea lecțiilor, cercurilor, seminarelor, cursurilor antireligioase, să folosească presa, radioul, cinematografia, bibliotecile, muzeele ș.a. O deosebită atenție se acorda implementării formelor de viață non-religioasă, organizarea „nunților roșii”, „octeabrinelor”, înmormântărilor civile, sărbătorilor revoluționare. Un loc aparte în propaganda antireligioasă era acordat demascării „caracterului de clasă al credințelor religioase”, activității antirevoluționare a clerului din URSS. Statutul organizației acordă o mare atenție pregătirii cadrelor de ateism, atragerea savanților, profesorilor, medicilor, agronomilor ș.a. la propaganda antireligioasă.

În statutul „Uniunea militanților celor fără de Dumnezeu” se stipula că aceasta este o „organizație benevolă a dușmanilor tuturor religiilor”, care „sub drapelul ateismului militant duce o luptă activă pentru dezrobirea completă a muncitorilor de întunericul religios, descoperind rădăcinile sociale ale religiei” (Покровская 2007, 26).

⁷ AOSPRM, F. 49, inv. 1, d. 719, f. 19.

⁸ AOSPRM, F. 49, inv. 1, d. 719, f. 19.

⁹ AOSPRM, F. 49, inv. 1, d. 1303, f. 4.

Organizația de bază a „Uniunii” era celula, condusă de un birou. Membru putea fi orice cetățean sovietic care a atins vârsta de 18 ani (până la vârsta de 18 ani avea dreptul doar la vot consultativ) și avea dreptul la vot, sincer și deschis a rupt legătura cu unul din culte, cu organizațiile religioase, cu credința în Dumnezeu și care participă activ la activitatea „Uniunea militanților celor fără de Dumnezeu”. Organizația avea statut de persoană juridică: putea avea proprietăți, să încheie contracte, să primească indemnizații, avea ștampilă, drapel cu emblemă ș.a. (Покровская 2007, 26).

Odată cu instituirea „Uniunea militanților celor fără de Dumnezeu” din URSS (Союз воинствующих безбожников СССР), CC al PC(b) din Rusia a plasat partea cea mai mare a propagandei antireligioase pe seama celulelor locale ale organizației. În tezele „Probleme și metode ale propagandei antireligioase”, pregătite pentru consfătuirea antireligioasă, organizată de CC al PC(b) URSS în aprilie 1926, se stipula: „comitetele guberniale și de district, fie de sine stătător, fie prin intermediul uniunilor „celor fără de Dumnezeu” (союзы безбожников) prin instituirea seminarelor speciale vor organiza pregătirea propagandiștilor antireligioși” (Коновалов 2009, 290). Se mai recomandă Consiliului Central al „Uniunii” împreună cu Glavpolitprosvet al RSFSR să „elaboreze și să coordoneze cu Aghitprop-ul¹⁰ CC și să expedieze în teritoriu programe pentru seminarele propagandiștilor antireligioși, la fel și pentru cercurile de propagandă antireligioasă din orașe și sate” (Коновалов 2009, 290).

În octombrie 1926, în revista „Антирелигиозник” a fost publicat proiectul programului pentru cercurile de propagandă antireligioasă, la fel și îndrumări metodologice cu o listă a literaturii recomandate la fiecare temă. În 1927 departamentul științifico-metodologic al CC al „Uniunii celor fără de Dumnezeu” a pregătit și publicat nouă programe la ateism pentru diferite categorii de cetățeni – muncitori, țărani, ostași, învățători, elevi, conducători ai cercurilor și organizațiilor primare ale „Uniunii” (Воинствующее 1932, 316).

În conformitate cu aceste programe în anul 1927 a fost publicat primul manual pentru cercurile de propagandă antireligioasă sub redacția lui A.T. Lunacearski. În anii următori, acest

manual a cunoscut șase ediții. În 1928 apare „Антирелигиозный крестьянский учебник” (Manual antireligios pentru țărani), sub redacția lui F.M. Putincev și M.M. Șeinman, cu un tiraj de 18 mii de exemplare. Și acest manual a fost reeditat de șase ori. Ultima ediție a avut un tiraj de 200 mii de exemplare. În baza acestui manual, în 1929 a fost elaborat „Красноармейский антирелигиозный учебник” (Manual antireligios pentru ostașii Armatei Roșii).

„Uniunea militanților celor fără de Dumnezeu” a activat și în stânga Nistrului, în RASSM. În iarna (ianuarie) 1928¹¹ pe lângă departamentul agitație și propagandă al comitetului regional al PC(b)U este organizat Consiliul provizoriu al „Uniunii militanților celor fără de Dumnezeu”, care urma să înființeze celule ale organizației în satele și orașele din RASSM. Celulele se formau din 5 și mai multe persoane. Membri ai celulelor erau persoane care au atins vârsta de 18 ani. Fiecare celulă avea un birou din 3 persoane, cu condiția ca numărul membrilor celulei să nu fie mai mic de 10 persoane. Comitetele regionale al „Uniunii” se afla pe str. Uvarovskaia 9 în or. Balta. În perioada 15-20 ianuarie urma să fie convocată Conferința regională a „Uniunii celor fără de Dumnezeu” în or. Balta¹².

Comitetul s-a apucat de lucru, astfel că din 1 ianuarie 1928 până la 11 mai 1929 au fost organizate 300 de celule cu un contingent de 6000 de membri. Începând cu 1 ianuarie 1928 erau organizate cursuri regionale cu diferită tematică, iar la sfârșitul anului 1928 au fost organizate cursuri speciale la care au participat 40 de persoane¹³. În sate au fost trimise 300 de manuale pentru cercurile antireligioase ale muncitorilor și țăranilor, 40 de colecții contra Crăciunului, 325 de ziare de perete antireligioase, 1200 de proclamații cu conținut antipascal, 10 biblioteci ș.a.¹⁴ Pentru propaganda antireligioasă au fost prevăzute 2000 de ruble. În ziarele locale erau publicate sistematic articole de fond pentru promovarea propagandei antireligioase¹⁵.

În procesul-verbal nr. 3 din 6 martie 1928 al „Uniunii” din RASSM se spune că au solicitat de la redacția ziarelor „Plugarul roș” și „Червоний орач” să le ofere spațiu pentru pagina „Bezbojnik” unde vor fi tipărite articole antireligioase¹⁶.

¹⁰ Aghitprop – acronim de la „отдел агитации и пропаганды” (departamentul de agitație și propagandă), organ al CC și regional al Partidului comunist din URSS, ulterior redenumit în Departamentul ideologic.

¹¹ AOSPRM, F. 49, inv. 1, d. 1419, f. 1-4.

¹² AOSPRM, F. 49, inv. 1, d. 1315, f. 16.

¹³ AOSPRM, F. 49, inv. 1, d. 1419, f. 1-4.

¹⁴ AOSPRM, F. 49, inv. 1, d. 1419, f. 1-4.

¹⁵ AOSPRM, F. 49, inv. 1, d. 1419, f. 1-4.

¹⁶ AOSPRM, F. 49, inv. 1, d. 1315, f. 3.

Pe 13 februarie 1928, Consiliul „Uniunii militanților celor fără de Dumnezeu” din RASSM, hotărăște organizarea consiliilor raionale la Râbnîța, Tiraspol, Bîrzula și Ananiev¹⁷. Biroul raional pe 17 decembrie 1928 inițiază organizarea Consiliului „Uniunii”. Începând din această dată au fost organizate celule în Grigoriopol și în satele Neudorf, Bergdorf, Șchinea, Butor, Tașlâc, Fedoseevca, Hârtoș și Delacău¹⁸, iar pe 27 martie 1929 este organizat Consiliul din Grigoriopol (9 persoane). Documentele de arhivă atestă că în raionul Krasnâe Oknî, în 1928 funcționau 3 celule cu 82 de membri, iar în 1929 erau 15 organizații cu 628 de membri¹⁹.

Pe 26 mai 1929 la Balta are loc cel de-al doilea congres al „Uniunii militanților celor fără de Dumnezeu” din RASSM, la care au fost aleși delegați la Congresul Unional²⁰.

În data de 10 noiembrie 1929 sunt organizate cursuri de trei săptămâni pentru antireligioși la care au participat 60 de persoane. Pentru participanții la cursuri li s-a păstrat salariul la locul de muncă²¹.

A fost alcătuit și un program pentru seminarele de instruire a activiștilor antireligioși. Programul conținea 8 cursuri cu diferită tematică.

Primul curs „Proveniența și dezvoltarea universului și a Pământului”, de 6 ore, prevedea familiarizarea ascultătorilor cu explicarea științifică a provenienței universului, ideile lui Immanuel Kant, Pierre-Simon de Laplace, John Milton și Chamberlain; ce spune Biblia despre proveniența vieții și a universului; istoria Pământului.

Al doilea curs „Proveniența animalelor, plantelor și omului” – 6 ore – cuprindea inițierea în problemele apariției omului, selecția naturală și cea artificială, asemănarea dintre om și animale, organele rudimentare, dezvoltarea embrionilor, rolul muncii în dezvoltarea omului, teoria lui Eduard Friedrich Wilhelm Pflüger, unde au apărut primele animale și plante, componența materiei vii.

Al treilea curs „Învățătura despre evoluție și revoluție în lumea organică” – 5 ore, prevedea informarea ascultătorilor despre ce spune *Biblia* despre suflet, sistemul nervos și creierul, centrul creierului uman, reflexe condiționate și necondiționate, instinctul, activitatea spirituală superioară

la animale, cum credința în existența vieții de după moarte ajută la exploatarea omului.

Cursul al patrulea „Apariția și dezvoltarea credințelor religioase” – 8 ore. Acest curs inițiază viitorii luptători pe frontul antireligios cu teme ca: Lipsa credințelor religioase la omul primitiv; Apariția ideii despre suflet; Dezvoltarea concepțiilor despre viața din altă lume; Învățătura despre Rai și Iad; Concepțiile creștine despre suflet; Totemismul; Împărțirea cerurilor – negarea împărțirii pământului.

Al cincilea curs „Cum apare creștinismul” – 6 ore – se referea la apariția creștinismului și a rădăcinilor lui sociale, dispariția orânduirii sclavagiste în Imperiul Roman, apariția legendei despre Dumnezeu-pătimitorul, dacă putem considera *Evangeliiile* cărți care descriu evenimente reale, contradicțiile din *Evangelii*, dacă mai sunt și alte informații despre Hristos în afară de cele din *Evangelii*?, Biserica l-a inventat pe Hristos; Cum apare clerul, apariția creștinismului în Rusia.

Al șaselea curs „Construirea socialismului în sate și religia” – 6 ore. La acest curs se puneau în discuții teme de felul: De ce muncitorii și țărani au luat puterea în mâinile lor?; Cine ne împiedică să construim comunismul?; Dușmanii noștri lucrează cu ajutorul religiei și bisericii; Cine conduce biserica din URSS?; Conflictul interetnice și religia; Legătura dintre Biserica din URSS și burghezia internațională ș.a.

Cursul al șaptelea „Religia și viața satului” – 6 ore, prevedea teme ca: Viața religioasă întărește robia; Lupta dintre modul de viață vechi și cel nou; Locul femeii în familie; Religia învață că femeia nu este om; Sărbătorile religioase – zi de beție, voracitate (lăcomie) și huliganism; Sărbătorile religioase ruinează țărani ș.a.

Ultimul curs, al optulea: „Uniunea celor fără de Dumnezeu și sarcinile ei în domeniul muncii antireligioase” – 8 ore, inițiază ascultătorii despre istoria apariției organizației, structura componența și statutul ei. Se mai dau indicații cum se poate organiza activitatea antireligioasă în sate ș.a.²²

Pentru aceste cursuri erau folosite două manuale speciale: Александр Тимофеевич Лукачевский „Учебник для рабочих антирелигиозных кружков” (1928) și „Антирелигиозный крестьянский учебник: Для деревенского антире-

¹⁷ AOSPRM, F. 49, inv. 1, d. 1315, f. 17.

¹⁸ AOSPRM, F. 49, inv. 1, d. 1548, f. 16.

¹⁹ AOSPRM, F. 49, inv. 1, d. 1303, f. 4.

²⁰ AOSPRM, F. 49, inv. 1, d. 1548, f. 43.

²¹ AOSPRM, F. 49, inv. 1, d. 1166, f. 54.

²² AOSPRM, F. 49, inv. 1, d. 1548, f. 4-5.

лигиозного актива и деревенских антирелигиозных кружков” (1928)²³.

În 1925-1930 s-a constituit un sistem de propagandă antireligioasă și pregătirea cadrelor pentru propaganda ateistă. Astfel, la 1 ianuarie 1927 au fost organizate 68 de seminare; 9 de zi și unul seral, o școală pentru propagandiști anti-religioși. Numărul lor creștea din an în an. Spre exemplu, în 1939 activau deja 484 de seminare, iar în 1940 – 662 de seminare (Коновалов 2009, 292). Au fost instituite și universități duminicale pentru propaganda antireligioasă. Prima dintre acestea apare în anul 1928 în raionul Rogojsko-Simonovsk din Moscova. Programa de studiu era prevăzută pentru un an și includea 24 de teme, printre care: „Marxismul și religia”, „Cum este alcătuită lumea”, „Pământul și istoria lui”, „De unde provine viața pe pământ”, „Proveniența omului”, „Minunile și legile naturii”, „Creierul și sufletul”, „Proveniența religiilor”, „Organizațiile bisericesti contemporane în URSS”, „Religia și problema națională”, „Religia și morala”, „Scopul și metodele propagandei antireligioase”, ș.a. (Антирелигиозник 1926, 54). La această Universitate au avut prelegeri A.V. Lunacearski, A.T. Lukacevski, N.A. Semașko, B.M. Zavadski, F.M. Putințev, M.M. Șeinman ș.a.

În curând au fost organizate astfel de Universități și în alte localități din țară: Saratov, Nikolaev, Oriol, Tiflis. În octombrie 1929 își începe activitatea „Universitatea muncitorească antireligioasă I.I. Skvorțov-Stepanov” care avea filiale în patru raioane din oraș (Коновалов 2009, 293).

Universități muncitorești sau țărănești activau din anul școlar 1929/1930-1935, iar în 1931 numărul acestora s-a ridicat la 84, dintre care trei activau în colhozuri (Воинствующее 1932, 179).

Principalele canale pentru propaganda antireligioasă o constituiau mijloacele de informare în masă. Printre aceste mijloace rolul principal îi revine presei periodice, organelor centrale – ziarul „Безбожник”, revistele „Безбожник” și „Антирелигиозник” publicațiile metodice și altele orientate în fond spre anumite grupe de cetățeni. Organizația edita un număr impunător de titluri de literatură artistică, metodică, de popularizare a științei, antireligioasă, în special la editurile specializate „Атеист” și „Безбожник”²⁴, care

mai târziu au fost reorganizate în Editura de stat de literatură antireligioasă.

Referindu-ne la publicațiile „celor fără de Dumnezeu”, trebuie să menționăm că tonalitatea materialelor diferă de la an la an. În primii ani de existență acordându-se atenție criticii concepțiilor religioase, având un tom moderat. Spre sfârșitul anului 1920 propaganda antireligioasă devine mai dură. La sfârșitul anilor '30 ai secolului trecut și începutul anilor '40, tonalitatea este mai toleranță, în publicațiile ateiste apar multe articole care nu aveau nicio legătură cu lupta antireligioasă.

„Uniunea militanților celor fără de Dumnezeu” folosea și radioul în vederea propagandei religioase. Pentru început erau difuzate episodic emisiuni antireligioase, iar din 1928 aceste emisiuni devin mai sistematizate. Programele emisiunilor antireligioase erau publicate sistematic în revista „Безбожник”. Se acordă o mare atenție instruirii jurnaliștilor pentru propaganda antireligioasă. Astfel, în toamna anului 1929 a fost organizată o Facultate antireligioasă la Radiouniversitatea muncitorilor și țăranilor. Peste doi ani, în iunie 1931, plenara a 3-a a Consiliului Central al Uniunii militanților celor fără de Dumnezeu, reorganizează facultatea pomenită mai sus în Radiouniversitatea Antireligioasă Unională cu patru secții (Антирелигиозник 1931, 74-75). Această Universitate avea filiale în Ucraina, Asia Mijlocie, Transcaucazia, și în câteva regiuni din Rusia.

Cea mai răspândită formă de propagandă antireligioasă o constituiau lecțiile și referatele. O amploare deosebită au cunoscut acestea în anii '20-'30 ai sec. XX. Scopurile acestor lecții erau: propagarea cunoștințelor ateiste și științifice; lupta cu tradițiile religioase cotidiene; contrapunerea sărbătorilor religioase celor laice, noi; organizarea subotnicelor ș.a. O formă aparte de propagandă antireligioasă o constituiau campaniile antipascale și anti-Crăciun. Acestea demarau cu mult timp înainte și continuau după sărbătorile Crăciunului și Paștilor.

Organizațiile locale erau aprovizionate cu lecții, materiale didactice și liste ale literaturii recomandate.

Anul 1929 „Uniunea militanților celor fără de Dumnezeu” a luat cursul spre desfășurarea unei activități antireligioase în masă cu diferite categorii de cetățeni, iar în mișcarea antireligioasă se observă o trecere de la metodele moderate la cele dure, metode administrative de comandă. Conducerea „Uniunii” s-a „pocăit” pentru „greșelile din

²³ AOSPRM, F. 49, inv. 1, d. 1548, f. 4-5.

²⁴ Se afla pe str. Stretenka, nr. 10, Moscova. Vezi AOSPRM, F. 49, inv. 1, d. 1315, f. 7.

trecut” și în scopul autoconservării a trebuit să accepte punctul de vedere al oponentilor săi, cu care polemizau pe parcursul câtorva ani precedenți.

În perioada 1929 - sfârșitul anilor '30 au loc așa-numitele „cincinale fără de Dumnezeu” (безбожные пятилетки). Un astfel de cincinal, inițiat în 1932, își punea drept scop ca în 1936 „să dispară ultimele case de rugăciune și toți clericii”, iar către anul 1937 – „religia trebuia izgonită din locurile ei cele mai ascunse” (Савельев 1993, 202). Scopul acesta nu a dispărut niciodată de pe agenda de lucru a statului sovietic până la dispariția lui. Declarațiile despre respectarea sentimentelor credincioșilor, la fel și cele referitoare la respectarea dreptului la „libertatea conștiinței” deveneau tot mai fățarnice.

În această perioadă „Uniunea militanților celor fără de Dumnezeu” a luat parte activă în campania antireligioasă, venind cu inițiative proprii, în special pentru interzicerea bățăilor de clopote.

Fiind aspru criticată personal de către I.V. Stalin, conducerea SVB începe falsificarea rezultatelor (le mărește), inițiază un al doilea „cincinal antireligios”, inițiind un nou atac, numit „furtuna și atacul violent” (буря и натиск) (Покровская 2007, 21). Rezultatele acestui cincinal sunt destul de modeste. Putem presupune că la sfârșitul anilor 1920 și începutul anilor 1930 au abandonat religia acei care erau predispuși să o facă la acel moment. Propaganda antireligioasă nu avea niciun efect asupra credincioșilor conștienți, iar atei neofiti nici nu aveau nevoie de ea. Un motiv pentru insuccesul campaniei antireligioase a organizației era nivelul scăzut de cultură și instruire a multor activiști.

În urma acestor campanii s-a propus anularea sărbătorilor religioase ca zile de odihnă generale. Au apărut noi sărbători, care urmau să înlocuiască sărbătorile religioase („prima brazdă”, „ziua recoltei”, „mesteacănul rus” ș.a.), ritualuri civile („octeabrine”, „nunți roșii”, „înmormântarea civilă”). Au apărut și așa-numitele „sate fără de Dumnezeu” (безбожные села) iar mai apoi și colhozuri.

Cea mai răspândită formă de propagandă antireligioasă în sate erau lecțiile pe teme științifice și ateiste. În această muncă erau implicați învățătorii, agronomii, medicii care lucrau în mediul rural.

În 1927 au fost efectuate primele studii sociologice referitor la activitatea organizațiilor religioase din Moscova. În acest scop pe lângă consiliul „Uniunii celor fără de Dumnezeu” din Zamoskvorecie a

fost organizată o comisie din rândul ateiilor bine pregătiți, care avea ca sarcină studierea activității organizațiilor religioase și predicilor rostite în cadrul slujbelor bisericești. Membrii comisiei „nu doar ascultau cu atenție predicile, dar fixau momentele mai importante, cea ce permitea să realizeze un tablou al mișcării religioase din raion” (Антирелигиозник 1927, 72). Pentru studierea atitudinii diferitor categorii sociale față de religie și ateism era folosită metoda „texto-cazului”, sau a testului. În cadrul acestei metode erau puse trei întrebări, răspunsurile la care urmau să prezinte tabloul atitudinii persoanei față de religie și ateism (Коновалов 2009, 298).

Cercetări sociologice ale „rămășițelor religioase” și ale procesului de îndepărtare de religie erau efectuate și în cadrul cabinetului de lucru al Consiliului Orașenesc al sindicatelor din Moscova (МГСПС), Comisia pentru studierea istoriei religiilor de pe lângă „Комакадемие” și Institutul de cercetări a lucrului în școală.

O propagandă antireligioasă intensă era desfășurată printre militarii chemați în Armata Roșie. Eficacitatea acestei propagande a fost dovedită prin diferite sondaje efectuate de Uniunea ateiilor militanți în cadrul a 5 unități militare din garnizoana Leningrad. Astfel, dacă printre militarii de curând chemați 42% se declarau religioși, apoi peste ceva timp, doar 28% dintre soldații proveniți din mediul rural mai declarau că sunt religioși (Антирелигиозник 1938, 61-62). Ce-i drept, se lucra nu atât prin convingere ci prin persecuții. La acest capitol este semnificativă scrisoarea ostașului Kagalicenko din RASSM, care se afla în serviciu militar în cadrul diviziei 95. Acesta scrie părinților că „comandantul plutonului îl persecută” pentru că are la dânsul *Evanghelia*. Fiind surprins citind *Evanghelia*, a fost numit în serviciu în afara rândului (наряд вне очереди)²⁵. Alt militar din aceeași unitate, Ptașnikov, scrie unui oarecare I.P. Filimonov că li se organizează cercuri antireligioase, unde li se implementează ideea că Dumnezeu nu există, iar el încearcă să nu fie de acord cu activiștii antireligioși, pentru aceasta presupune că va fi judecat, dar nu are frică, deoarece este gata să meargă după Hristos oriunde²⁶.

Conducerea „Uniunii”, la fel și organizațiile locale ale acesteia, au fost supuse represiunilor, deosebit de dure în special față de organizația locală din

²⁵ AOSPRM, F. 49, inv. 1, d. 1209, f. 25-26.

²⁶ AOSPRM, F. 49, inv. 1, d. 1209, f. 25-26.

Leningrad, care mult timp se considera a fi una dintre cele mai bune în URSS. La persecutarea organizației leningrădene un loc principal îi revine Consiliului Central al „Uniunii militanților celor fără de Dumnezeu”. Astfel că la finele celui de al doilea „cincinal antireligios” „Uniunea” ajunge o organizație cu puțină autoritate și slabă, care trecea printr-o criză evidentă.

Această situație se observă și în RASSM. Cu timpul activitatea celulelor SB încetează din varii motive, astfel că la 14 iunie 1936 Comitetul regional al PC(b)U din RASSM se vede obligat să trimită o directivă către secretarii organizațiilor raionale de partid în care cere ca să înceapă munca în vederea restabilirii celulelor „Uniunea militanților celor fără de Dumnezeu”, iar în luna august să fie convocată Conferința „celor fără de Dumnezeu” din RASSM²⁷.

La 3 iunie 1937 comitetul orașenesc Tiraspol al PC(b)U adoptă o hotărâre în care se stipulează ca până la 1 august 1937 să fie organizate celule ale „Uniunea militanților celor fără de Dumnezeu” la întreprinderi, instituții și colhozuri, iar până la 18 august să fie convocată conferința orașenească a organizației²⁸.

În conformitate cu informația deținută de Comitetul regional al PC(b)U în RASSM la data de 20 iunie 1937 activau deja 321 de celule ale „Uniunii” cu un contingent de 6115 de membri. Acestea au ținut 98 de lecții, 247 de referate și 199 de convorbiri²⁹.

În lunile iulie-august 1937 au fost convocate conferințe în toate raioanele din RASSM, iar în septembrie 1937 se preconiza convocarea unei conferințe republicane la Balta³⁰.

Cu toate acestea, președintele CC al „Uniunii militanților celor fără de Dumnezeu” din Ucraina, Mișanski, la 1 decembrie 1937 îi comunică secretarului Comitetului regional al PC(b) din RASSM Borisov că organizația republicană a SVB se află într-o situație grea, nu deține mijloace financiare pentru activitatea antireligioasă salariile angajaților sunt extrem de mici³¹. Pentru convocarea conferințelor raionale și a celei republicane erau necesare 5750 de ruble³².

Dar bani nu erau, căci cotizațiile membrilor organizației erau mici. Spre exemplu, plata de intrare în organizație era de 10 cop. (în localitățile rurale – 5 cop.), iar cotizațiile – 15 cop. pe trimestru (5 cop. în localitățile rurale), iar pentru elevi cotizațiile constituiau doar 2 cop. (Булавин 2008, 95). Sumele colectate din cotizații erau foarte mici, la fel de mici erau și veniturile acumulate din activități publice. De fapt, puteau spera la venituri doar organizațiile din capitală. Unele organizații locale recurgeau la diferite metode de a câștiga bani pentru diferite activități antireligioase. Astfel, consiliul „Uniunea militanților celor fără de Dumnezeu” din Leningrad „neîntrerupt organiza discuții în scopuri comerciale” (Булавин 2008, 93). Pentru a câștiga bani, unele organizații primare se avântau în activități care nu aveau nimic comun cu propaganda antireligioasă. De exemplu, Consiliul SB din Troițkoe în 1926 a deschis o berărie, însă suportând pierderi au fost nevoiți să o închidă cu un deficit de 4 mii ruble (Булавин 2008, 93).

Corespondentul RATAU din Râbnița comunica la 10 decembrie 1937 că organizația în frunte cu Soloviova nu lucrează. Nu sunt organizate lecții pe teme antireligioase la întreprinderi și în colhozuri. Soloviova nu manifestă inițiativă ci așteaptă indicații de la Comitetul regional al „Uniunii”³³.

Situația de amortire în activitatea Uniunii militanților celor fără de Dumnezeu a fost sesizată și la cea de-a 10-a conferință a organizației regionale a PC(b)U din RASSM din 12-17 mai 1937 unde s-a constatat că clericalii își largesc activitatea, iar lupta antireligioasă nu se duce. „Uniunea militanților celor fără de Dumnezeu” activează singură, poate ar fi cazul să se formeze o comisie specială pe lângă comitetul regional care ar lupta cu religia, se întreabă Cornev, șeful regional al NCVD și președintele Consiliul Comisarilor Poporului din RASSM³⁴.

După această constatare se încearcă iarăși revigorarea activității organizațiilor primare. Astfel la 15 iunie 1938 în raionul Kotovsk activau 31 de celule ale SVB cu un contingent de 1227 de membri³⁵, în raionul Krasnâe Oknî erau 18 celule cu 796 de membri³⁶, în raionul Valea Hoțului erau 31 de celule cu 535 de membri³⁷, în raionul Ananiev activau 6 celule cu 400 de membri³⁸.

²⁷ AOSPRM, F. 49, inv. 1, d. 2457, f. 15.

²⁸ AOSPRM; F. 49, inv. 1, d. 3873, f. 36-38.

²⁹ AOSPRM, F. 49, inv. 1, d. 3903, f. 43.

³⁰ AOSPRM, F. 49, inv. 1, d. 3903, f. 63.

³¹ AOSPRM, F. 49, inv. 1, d. 3912, f. 12.

³² AOSPRM, F. 49, inv. 1, d. 3912, f. 17.

³³ AOSPRM, F. 49, inv. 1, d. 3873, f. 31.

³⁴ AOSPRM, F. 49, inv. 1, d. 362, f. 18.

³⁵ AOSPRM, F. 49, inv. 1, d. 3873, f. 3.

³⁶ AOSPRM, F. 49, inv. 1, d. 3873, f. 5.

³⁷ AOSPRM, F. 49, inv. 1, d. 3873, f. 9.

³⁸ AOSPRM, F. 49, inv. 1, d. 3873, f. 11.

La 25 februarie 1938 are loc prima conferință republicană a „Uniunii militanților celor fără de Dumnezeu” la Balta. La aceasta au participat 33 delegați din cei 42 aleși. Conferința a fost prezidată de Iakunin. În Biroul Organizatoric al „Uniunii” au intrat 5 persoane, președinte a fost aleasă Palamarciuc. La Conferință a fost ales Plenul Comitetului Regional al organizației din 5 persoane și Comisia de revizie din 5 persoane. Au fost aleși 13 delegați la Congresul din întreaga Ucraină. La conferință s-a hotărât ca să fie instituite cele locale ale organizației, să fie pregătite cadre pentru propaganda antireligioasă³⁹. Președinte al conferinței a fost ales Iakunin, iar în secretariat au intrat Bogaciuk, Nazarciuk și Faingut⁴⁰. După conferință se mai revigorează puțin activitatea „Uniunii”, astfel că în raionul Bîrzula sunt atestate 34 organizații primare, 17 în sate și 17 în orașe, cu 1200 de membri, dintre care 1000 de persoane aveau carnete de membru al organizației⁴¹.

În raionul Ananiev, în 1939, erau 9 organizații primare cu 245 de membri. Sunt abonați la ziarul „Bezbojnik”⁴². Pe parcursul activității sale „Uniunea militanților celor fără de Dumnezeu” a folosit diferite forme de lucru. O formă specifică de propagandă antireligioasă era organizarea așa-numitelor „Crăciun comsomolist” (комсомольские рождества), „Paștele comsomolist” (комсомольские пасхи), promovate la începutul anilor '20 ai secolului XX. Acestea deseori erau însoțite de acțiuni de intimidare, insulte și lezare a sentimentelor religioase ale credincioșilor. În țară sunt altoite noi tradiții ateiste deoarece în concepția noii puteri credințele religioase frânează revoluția culturală (Луначарский 1927, 6).

În primii ani de după revoluție se implementau sărbători și ritualuri noi. În acest timp au fost publicate mai bine de 50 de decrete referitoare la noile ritualuri, lipsite de orice elemente religioase (Емелях 2009, 449).

Din procesul-verbal nr. 1 din 2 decembrie 1929 al ședinței colegiului Departamentului de agitație și propagandă a Comitetului regional aflăm despre hotărârea de a organiza o „troică”, avându-l ca președinte pe Etkin pentru pregătirea și realizarea planului „Crăciunul comsomolist” (комсомольское рождество)⁴³.

³⁹ AOSPRM, F. 49, inv. 1, d. 719, f. 27.

⁴⁰ AOSPRM, F. 49, inv. 1, d. 3913, f. 26-27.

⁴¹ AOSPRM, F. 49, inv. 1, d. 1303, f. 15.

⁴² AOSPRM, F. 49, inv. 1, d. 1303, f. 6, 9.

⁴³ AOSPRM, F. 49, inv. 1, d. 39, f. 2.

Se preconiza și organizarea unor lecții publice cu tema „Despre existența lui Hristos” (О существовании Христа)⁴⁴.

Documentele de arhivă ne vorbesc despre diverse campanii antipascale organizate sistematic în RASSM.

Consiliul SVB din RASSM, pe 6 martie 1928 hotărăște realizarea unei campanii antipascale, prin organizarea lecțiilor, referatelor și discuțiilor antireligioase⁴⁵.

Același lucru are loc și în anul viitor. Pentru desfășurarea cu succes a campaniei în 1929 s-a lucrat mult. Pregătirea pentru campanie avea loc pe două direcții: a) aprovizionarea la timp cu materiale de agitație și literatură de popularizare; b) pregătirea unui număr maximal de lectori bine pregătiți⁴⁶.

În ceea ce privește prima direcție, pe lângă biblioteca sectorului de propagandă și agitație a comitetului regional de partid a fost organizată o secție antireligioasă. Cu puțin timp înainte de Paști în unele raioane erau organizate conferințe ale „celor fără de Dumnezeu”. Astfel, în anul 1929, în 4 raioane din RASSM la aceste conferințe au participat 118 de persoane⁴⁷.

Înainte de paștele iudaic se organizau referate și discuții publice. În primele două zile în or. Balta a fost folosită stația locală de emisie radio pentru transmiterea emisiunilor de agitație și a discursurilor antipascale. În or. Balta erau organizate marșuri nocturne la care au participat în jur de 200 de persoane. Un succes al campaniei din 1929 este închiderea a două sinagogi: la Camenca și Krutoe⁴⁸.

În noaptea spre Paștele creștin în majoritatea satelor au fost organizate serate. În orașe erau organizate defilări nocturne cu făclii, în or. Bîrzula, în 1929, s-a organizat un carnaval cu lozinci antireligioase, la care au participat cam la 3000 de persoane⁴⁹. În perioada campaniei antipascale o biserică a fost închisă și prefăcută în club⁵⁰.

Între metodele principale de lucru era metoda influenței personale, folosită cu amploare erau lecțiile, încercările de introducere a noilor sărbători sovietice (prima brazdă, zilele recoltei, sărbătoare

⁴⁴ AOSPRM, F. 49, inv. 1, d. 39, f. 2.

⁴⁵ AOSPRM, F. 49, inv. 1, d. 1315, f. 18-19.

⁴⁶ AOSPRM, F. 49, inv. 1, d. 1548, f. 14.

⁴⁷ AOSPRM, F. 49, inv. 1, d. 1548, f. 14.

⁴⁸ AOSPRM, F. 49, inv. 1, d. 1419, f. 5-6.

⁴⁹ AOSPRM, F. 49, inv. 1, d. 1419, f. 5-6.

⁵⁰ AOSPRM, F. 49, inv. 1, d. 1419, f. 5-6.

mesteacănului rus ș.a.) și a ritualurilor nereligioase („octeabrine”, „nunțile roșii”, înmormântări civile), care nu s-au înrădăcinat.

O formă răspândită de propagandă antireligioasă era organizarea de sate ateiste, de comune, colhozuri, submarine, tancuri, avioane ș.a. cărora li se acorda numele „Безбожник” sau „Воинствующий безбожник”⁵¹.

O formă populară de propagandă antireligioasă în anii ‘20 ai secolului trecut o constituiau debaterile deschise ale ateilor cu clericii, preponderent cu cei reformatori-înnoitori (обновленцы), însă deja către 1928 Comisia Antireligioasă interzice categoric organizarea discuțiilor publice antireligioase cu participarea preoților ortodocși. O direcție independentă de agitație antireligioasă era organizarea de muzee antireligioase (cele mai mari au fost Muzeele de profil din Moscova și cel din Leningrad).

„Uniunea militanților celor fără de Dumnezeu” pleda pentru diferențierea muncii cu populația, ceea ce arată materialele celui de al II Congres al organizației.

Planul de lucru pentru lunile ianuarie-aprilie 1929 al Departamentului de agitație și propagandă de pe lângă Comitetul regional al PC(b) din Ucraina la compartimentul „Propaganda antireligioasă” prevedea organizarea Comisiei antireligioase și a unui Cerc antireligios central pentru pregătirea agitatorilor-propagandiști antireligioși⁵².

În paginile ziarului „Plugarul Roș” urma să fie inaugurată o rubrică pentru propaganda antireligioasă⁵³.

Cu toate aceste acțiuni, datele furnizate de recensământul din ianuarie 1937 ne demonstrează că două treimi din populația țării era religioasă. Aceasta vedește eșecul propagandei antireligioase și nu putea să nu pună pe gânduri conducerea țării. Formal a avut loc întărirea organizației „Uniunea militanților celor fără de Dumnezeu” aducând ultimul avânt în activitatea acesteia. În pofida dezintegrării de facto a organizației, chiar până în 1939, conducerea acesteia continuă se menține un discurs războinic, și pentru astfel de discursuri i se acordă cele mai înalte tribune. Către toamna anului 1939 apare o cotitură în relațiile dintre stat și culte, statul începe o politică de relativă toleranță religioasă. Această schimbare probabil se dato-

rează alipirii la URSS a unor teritorii noi în partea de apus a țării, unde nu se puteau realiza astfel de campanii antireligioase, cu închiderea în masă a lăcașurilor de cult, pentru a nu provoca nemulțumiri în regiunile de frontieră cu Germania. Astfel că conducerea sovietică, s-a văzut nevoită să mai tempereze presiunile asupra Bisericii, ca să nu ațâțe spirite antisovietice la populația din teritoriile noi. Ca urmare s-a înviorat viața religioasă și în celelalte teritorii ale URSS. Astfel că în 1940 conducerea de partid, îngrijorată de revigorarea vieții religioase, întreprinde iarăși niște măsuri de constrângere: încep represiunile asupra clericilor, iarăși apar publicații denigratoare la adresa credincioșilor. Odată cu începutul războiului cu Germania, apare necesitatea consolidării societății. Poziția patriotică ocupată de Biserica Ortodoxă, reacția negativă a conducerii statelor alierte referitor la lupta antireligioasă în URSS, au condus în a doua jumătate a anului 1941, practic, la sistarea activității „Uniunea militanților celor fără de Dumnezeu”. În septembrie 1941 au fost închise periodicele antireligioase „Антирелигиозник” și „Безбожник”, alte ediții și-au schimbat tematica publicațiilor (Покровская 2007, 24). A încetat racolarea în organizațiile primare ale „Uniunii”, mulți activiști au fost luați la front, departamentele de propagandă și agitație de partid, care ghidau activitatea organizației, au solicitat lectorilor să-și schimbe tematica trecând la cea antifascistă. În situația de criză de război în societate se întăresc sentimentele religioase.

La recomandarea lui I. Stalin, Em. Iaroslavski este nevoit acum să aprecieze mult poziția patriotică a Bisericii Ortodoxe și a altor organizații religioase din URSS. După moartea lui Em. Iaroslavski, în decembrie 1943, activitatea lui antireligioasă nici nu se mai amintește în amplele necrologuri, Muzeul antireligios central a fost lipsit de încăpere, iar secția antireligioasă a Institutului de Filozofie al AȘ al URSS a fost lichidată (Покровская 2007, 24). Încercarea de revigorare a „Uniunii militanților celor fără de Dumnezeu” în 1946 a suferit eșec. Astfel că în februarie 1947 CC al PC(b) din URSS a luat hotărârea de a înceta activitatea organizației, resursele materiale și financiare a acestuia, la fel și funcția de propagandă ateistă au fost transmise Societății Unionale de răspândire a cunoștințelor politice și științifice (viitoarea Societate „Știința”) (Покровская 2007, 25).

⁵¹ AOSPRM, F. 49, inv. 1, d. 1315, f. 13.

⁵² AOSPRM, F. 49, inv. 1, d. 39, f. 13.

⁵³ AOSPRM, F. 49, inv. 1, d. 39, f. 13.

Bibliografie

- Алексеев 1992:** В.А. Алексеев, «Штурм небес» отменяется?: критические очерки по истории борьбы с религией в СССР (Москва 1992).
- Антирелигиозник 1926:** Антирелигиозник, №6 (Москва 1926).
- Антирелигиозник 1927:** Антирелигиозник, №10 (Москва 1927).
- Антирелигиозник 1938:** Антирелигиозник, №1 (Москва 1938).
- Антирелигиозник 1931:** Антирелигиозник, №9 (Москва 1931).
- Безбожник 1924:** Безбожник, 31 августа, Москва, 1924.
- Булавин 2008:** М.В. Булавин, Условия деятельности Союза Воинствующих Безбожников на Среднем Урале в 1925-1935 годах. В сб.: Вестник Челябинского государственного университета, №24 (Челябинск 2008), 89-100.
- Васильева 1998:** И.Г. Васильева, Российское государство и религии (Уфа 1998).
- Воинствующее 1932:** Воинствующее безбожие в СССР за 15 лет (Москва 1932).
- Горький 1953:** М. Горький, Собрание сочинений в 30 т., том 25 (Москва 1953).
- Емелях 2009:** Л.И. Емелях, Атеистические традиции советской культуры. В: Вопросы религии и религиоведения, вып. 1, часть 1 (Москва 2009), 445-454.
- Коновалов 1967:** Б.Н. Коновалов, Союз воинствующих безбожников. В: Вопросы научного атеизма, вып. 4 (Москва 1967), 63-93.
- Коновалов 2009:** Б.Н. Коновалов, Союз воинствующих безбожников. В: Вопросы религии и религиоведения, вып. 1, часть 3 (Москва 2009), 283-302.
- КПСС 1953:** КПСС в резолюциях и решениях съездов и конференций и пленумов ЦК, часть 1-я, 1898-1925 (Москва 1953).
- Луначарский 1927:** А.В. Луначарский, Десятилетие революции и культура (Москва-Ленинград 1927).
- О религии 1981:** О религии и церкви: сб. высказываний классиков марксизма-ленинизма, док-тов КПСС и совет. гос-ва (Москва 1981).
- Покровская 2007:** С.В. Покровская, Союз воинствующих безбожников СССР: организация и деятельность (1925-1947) (Москва 2007).
- Поспеловский 1995:** Д.В. Поспеловский, Русская православная церковь в XX веке (Москва 1995).
- Савельев 1993:** С.Н. Савельев, Бог и комиссары (К истории комиссии по отделению церкви от государства при ЦК ВКП(б) – антирелигиозной комиссии). В сб.: Религия и демократия: на пути к свободе совести (Москва 1993), 34-45.
- Ярославский 1935:** Ем. Ярославский, Пролетарская революция и борьба с религией (Москва 1935).

The “League of Militant Atheists” (1925-1947) in the struggle against religion

Abstract

The League of Militant Atheists (previously – Union of the Godless; Society of Friends of the Newspaper “The Godless”) was an atheistic and antireligious organization of workers and intelligentsia that developed in USSR under the influence of the ideological and cultural views and policies of the Communist Party in 1925-1947. It consisted of Party members, members of the Komsomol youth movement, workers and army veterans.

The proposed study is dedicated to the research of the origins, formation and activities of the League of Militant Atheists in the USSR and Moldavian ASSR.

«Союз воинствующих безбожников» (1925-1947) в борьбе с религией

Резюме

Союз воинствующих безбожников (ранее – Союз безбожников; Общество друзей газеты „Безбожник”) – добровольная общественная организация в СССР, основанная в 1925 году, ставившая своей целью идейную борьбу с религией во всех её проявлениях.

В статье рассматриваются вопросы возникновения, организации и деятельности Союза воинствующих безбожников в СССР и в Молдавской АССР от его основания (1925 г.) до ликвидации (1947 г.).

31.01.2013

Dr. Nicolae Fuștei, Institutul de Istorie, Stat și Drept al AȘM, str. 31 August 1989, 82, MD-2012 Chișinău, Republica Moldova, e-mail: fustei_nicolae@yahoo.com